

De Duo-Doebox

Inspiratie voor samenwerken
aan een zorgzame speelleeromgeving
voor kleuters in opvang en onderwijs

Deze Duo-Doebox kwam tot stand in het DuJo-project.

VBJK (Centrum voor Vernieuwing in de Basisvoorzieningen voor Jonge Kinderen) coördineerde dit project.

Arteveldehogeschool en **VVSG** zetten als projectpartners mee hun schouders onder dit project.

AUTEURS

Sandra Van der Mespel (VBJK),
Helena Sienaert (Arteveldehogeschool),
Caroline Boudry (VBJK)
Margaux Verschelden (Arteveldehogeschool)

VORMGEVING

Katrien Annys, www.jacques.gent

FOTO'S

Caroline Boudry
Lieven Demeyere
Herman Van Laere

REFERENTIE

Van der Mespel, S., Sienaert, H.,
Boudry, C., Verschelden, M. (2022).
*Duo-Doebox. Inspiratie voor samenwerken
aan een zorgzame speelleeromgeving voor
kleuters in opvang en onderwijs.*
Gent: VBJK.

DANKWOORD

Graag bedanken wij alle betrokkenen van de DuJo-proeftuinen voor hun engagement om mee te denken over het samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters. Daarnaast dank aan de leden van de adviesgroep voor hun input en kritische reflectie.

Speciale dank aan ESF-Vlaanderen.
Hun financiële steun maakte dit innovatieve project mogelijk.

Inhoud

Inleiding	5
Waarover gaat de <i>Duo-Doebox</i> ?	5
Educare of samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving: wat betekent dit?	5
Waarom een box over <i>samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters</i> in opvang en onderwijs?	7
Voor wie is de <i>Duo-Doebox</i> bedoeld?	7
Wat vind je in de <i>Duo-Doebox</i> ?	8
Vorbereiden van uitwissel- en werkmomenten: tips voor initiatiefnemers	9
Verwachte meerwaarde scherpstellen	9
Interesse bij andere partners verkennen	9
Een kernteam opzetten	9
Contexten en noden verkennen	10
Het uitwissel- en samenwerkingsproces uitstippelen	11
Faciliteren van uitwissel- en werkmomenten: tips	12
Wie faciliteert?	12
Open en veilige omgeving creëren	12
Methoden en materialen	13
Drie soorten methoden en materialen	13
1. Verkennen	14
2. Onderzoeken, plannen en experimenteren	16
3. Evalueren, bijsturen en verankeren	17
Verkennen	18
1. Wat is educare?	18
2. Educare-foto's	19
3. Ik & mijn beroep-vragen	20
4. Educare-stellingen	22
5. Educare-casussen	24
6. Eigen praktijk door een educare-bril	25
7. Over het muurtje	27
Onderzoeken, plannen en experimenteren	29
8. Kinddag in kaart	29
9. Functies onder de loep	31
10. Educare-moment versterken	33
Evalueren en verankeren	37
11. De samenwerking en het proces samen evalueren	37

Bijlage 1: visual educare-bouwstenen	40
Bijlage 2: ik & mijn beroep-vragen - overzicht	41
Bijlage 3: educare-stellingen - overzicht	42
Bijlage 4: educare-casussen	43
Bijlage 5: interviewkaart educare ervaring	59
Bijlage 6: kijkkader <i>Over het muurtje</i>	60
Bijlage 7: observatiefiches <i>Praktijk onder de loep</i>	63
Bijlage 8: actiefiche	73
Bijlage 9: figuur actieleren	74

Inleiding

Waarover gaat de Duo-Doebox?

Deze *Duo-Doebox* ondersteunt medewerkers in opvang en onderwijs die hun *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* willen versterken. De box biedt achtergrondinformatie, methoden en materialen om elkaar beter te leren kennen, een gedragen visie te ontwikkelen en acties te ondernemen die bijdragen aan een zorgzame speelleeromgeving.

Educare of samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving: wat betekent dit?

Educare of samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving is een belangrijk concept in de *Duo-Doebox*.

Educare is een pedagogiek gebaseerd op de rechten en leeftijdsspecifieke noden van jonge kinderen en hun families. Het is een aanpak waar zorgen, spelen en leren even belangrijk en nauw met elkaar verbonden zijn. Daarom vertalen we educare als het bieden van een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters.

In de *Duo-Doebox* beschrijven we een *zorgzame speelleeromgeving voor kleuters aan de hand van vijf bouwstenen*.

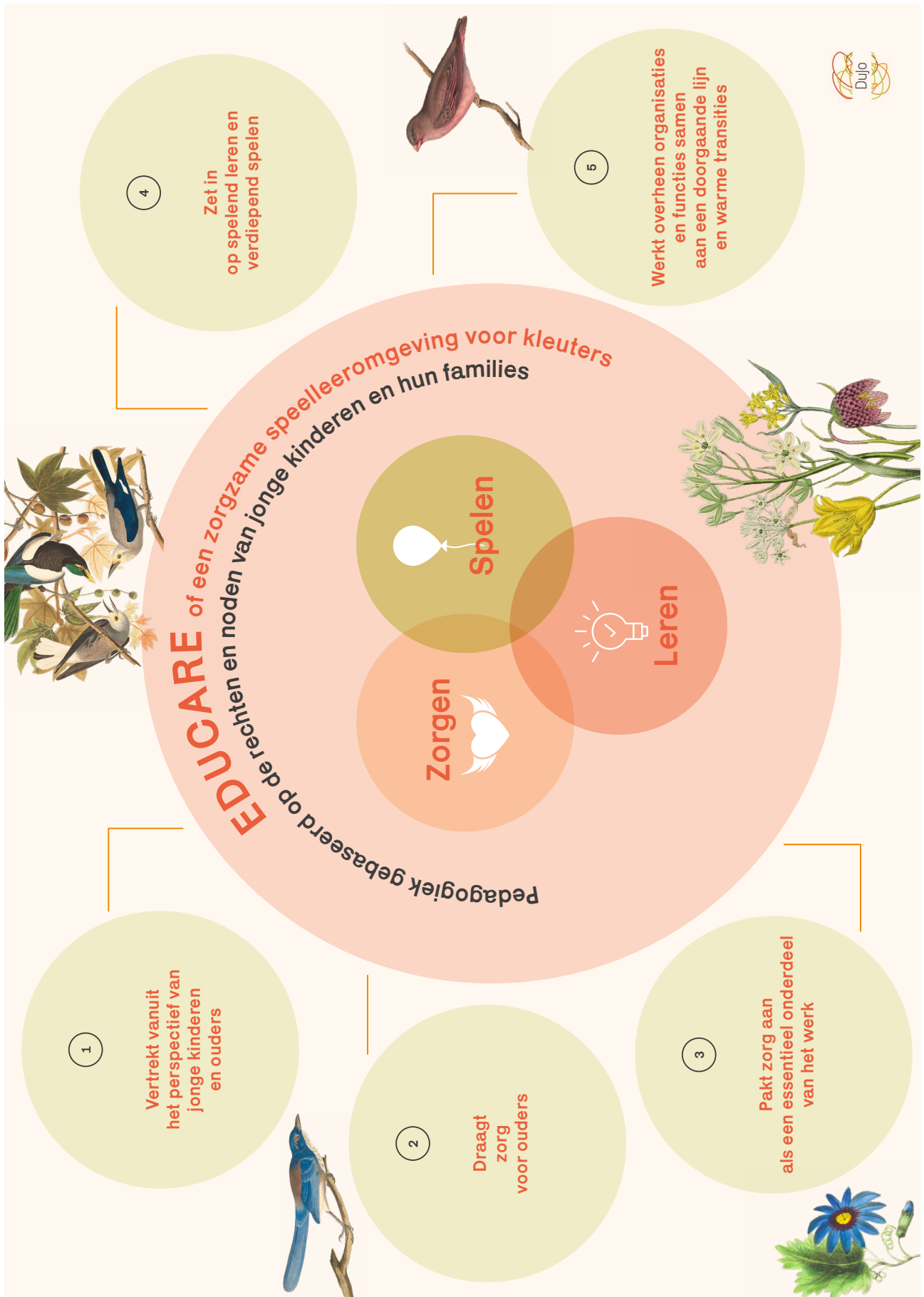
Een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters:

1. vertrekt vanuit het perspectief van jonge kinderen en ouders;
2. draagt zorg voor ouders;
3. pakt zorg aan als een essentieel onderdeel van het werk;
4. zet in op spelend leren en verdiepend spelen;
5. werkt, overheen organisaties en functies, samen aan een doorgaande lijn en warme transities.

De volgende visual geeft een overzicht van de betekenis en bouwstenen van *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*:

Op www.educare.vbjk.be vind je beeldfragmenten, praktijkverhalen en verdiepende literatuur over educare of een zorgzame speelleeromgeving voor jonge kinderen.

Waarom een box over samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters in opvang en onderwijs?

Educare of *werken aan een zorgzame speelleeromgeving* is vooral in opmars in Europese landen waar kinderopvang en kleuteronderwijs apart georganiseerd zijn en elk hun eigen visie hebben. Kort door de bocht, gaat het in kinderopvang daar nu nog vooral over zorg, in kleuteronderwijs over leren en in buitenschoolse opvang over spelen.

Onderzoekers stellen vast dat een te eenzijdige focus op zorgen, spelen of leren, jonge kinderen niet ten goede komt. **Jonge kinderen** hebben ook nood aan continuïteit tussen de verschillende leefomgevingen waarin ze vertoeven. Denk aan thuis, kinderopvang voor baby's en peuters, school en buitenschoolse opvang. De positieve effecten van opvang en onderwijs voor jonge kinderen zijn immers niet alleen afhankelijk van de kwaliteit van elk van deze voorzieningen, maar ook van de overgangen tussen de verschillende leefomgevingen van jonge kinderen. De Deense onderzoeker Broström (2005) verwoordt treffend het belang van **zorgzame transities** bij jonge kinderen: *“Te veel jonge kinderen ervaren de transitie naar school als een culturele schok, en iedere dag brengt te veel uitdagingen met zich mee of de verkeerde soort uitdagingen.”*¹

De urgentie om te investeren in een zorgzame speelleeromgeving voor jonge kinderen is de voorbije jaren sterk toegenomen bij zowel praktijk als beleid². In dit kader komt er meer aandacht voor de **samenwerking** tussen basisonderwijs (en in het bijzonder kleuteronderwijs) en buitenschoolse opvang, bijvoorbeeld via het decreet Buitenschoolse Opvang en Activiteiten (BOA)³.

Deze *Duo-Doebox* is gebaseerd op de ervaringen van drie proeftuinen die deelnamen aan het ESF-project DuJo⁴, en op de ervaringen in **gerelateerde projecten**⁵. In deze projecten bleken medewerkers in opvang en onderwijs baat te hebben bij ondersteunende methoden en materialen om hun *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* vorm te geven. We bundelden de meest effectieve methoden en materialen in deze box, zodat ook jij er samen met andere medewerkers mee aan de slag kan!

Voor wie is de Duo-Doebox bedoeld?

De box is bedoeld voor initiatiefnemers, deelnemers en facilitatoren van uitwissel- en werkmomenten om het samenwerken aan een *zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* in opvang en onderwijs te versterken.

De box biedt **initiatiefnemers** een leidraad en inspiratie voor het voorbereiden van uitwissel- en werkmomenten. Een initiatiefnemer kan bijvoorbeeld zijn:

- verantwoordelijken buitenschoolse kinderopvang;
- pedagogisch coaches en medewerkers in buitenschoolse kinderopvang;
- directies, beleidsmedewerkers en zorgcoördinatoren van kleuterscholen;
- begeleiders en onderwijsondersteuners in kleuteronderwijs;
- BOA regisseurs of andere medewerkers van lokale besturen;
- projectontwikkelaars doorgaande lijn;
- medewerkers Huizen van het Kind;
- ...

De **deelnemers** aan een uitwissel- en werkmoment zijn steeds een gemengde groep van medewerkers uit buitenschoolse opvang en kleuteronderwijs. De box biedt deelnemers materialen die helpen om elkaar beter te leren kennen, een gedragen visie te ontwikkelen en acties te ondernemen die bijdragen aan een zorgzame speelleeromgeving.

Facilitatoren vinden in de box methoden en materialen en bijhorende tips om uitwisseling te faciliteren. Facilitatoren kunnen ofwel externen zijn, ofwel deel uitmaken van het eigen team.

Mits de nodige aanpassingen kan de *Duo-Doebox* ook inspiratie bieden voor de samenwerking rondom **jongere kinderen** (bv. tussen kinderopvang baby's/peuters en kleuteronderwijs) en **oudere kinderen** (in de lagere school).

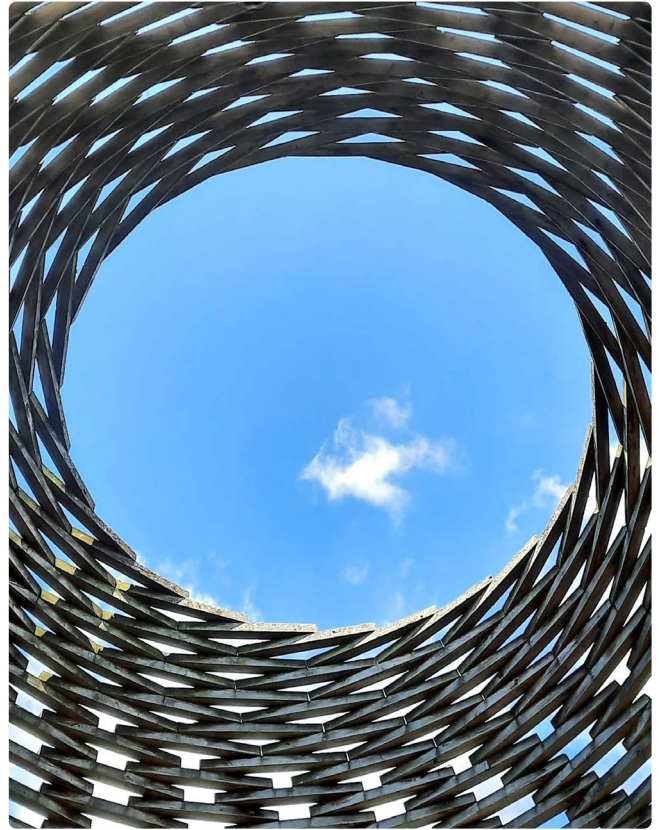
Wat vind je in de *Duo-Doebox*?

De *Duo-Doebox* bevat volgende delen:

- **Voorbereiden van uitwissel- en werkmomenten: tips**
Welke stappen zetten initiatiefnemers best om het proces van uitwisselen en samenwerken voor te bereiden?
- **Faciliteren van uitwissel- en werkmomenten: tips**
Welke rol neemt een (interne of externe) facilitator op tijdens uitwissel- en werkmomenten met medewerkers uit opvang en onderwijs? En hoe kan je als facilitator inzetten op een creatieve sfeer en omgeving om échte participatie en samenwerking tussen medewerkers met verschillende rollen en achtergronden te realiseren?
- **Methoden en materialen**
Welke methoden en materialen kan je gebruiken om uitwisseling en samenwerking te faciliteren?

De materialen kan je downloaden op www.educare.vbjk.be.

Bij de *Duo-Doebox* hoort een set van dialoogkaarten met Ik & mijn beroep-vragen, educare-stellingen, educare-foto's en educare-casussen. Deze dialoogkaarten kan je bestellen via info@vbjk.be.

Vorbereiden van uitwissel- en werkmomenten: tips voor initiatiefnemers

Verschillende profielen kunnen initiatief nemen om uitwisseling en samenwerking tussen opvang en onderwijs op te starten. Een initiatiefnemer kan bijvoorbeeld zijn:

- verantwoordelijken buitenschoolse kinderopvang;
- pedagogisch coaches en medewerkers in buitenschoolse kinderopvang;
- directies van kleuterscholen;
- begeleiders en onderwijsondersteuners in kleuteronderwijs;
- BOA-regisseurs of andere medewerkers van lokale besturen;
- projectontwikkelaars doorgaande lijn;
- medewerkers Huizen van het Kind;
- ...

In dit deel vind je als initiatiefnemer enkele tips op een rij om het proces van uitwisselen en samenwerken goed voor te bereiden.⁶

Verwachte meerwaarde scherpstellen

Wil jij het initiatief nemen tot (beter) *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*? Mooi! Wellicht zie jij de meerwaarde hiervan voor verschillende betrokkenen (kinderen, ouders, medewerkers, jouw eigen organisatie en mogelijke partnerorganisaties). Wat hoop je te bereiken voor deze betrokkenen, en hoe kan samenwerking hiertoe bijdragen? Hoe scherper je de meerwaarde kan omschrijven, hoe groter de kans dat je bij mogelijke partners ook interesse kan wekken om te investeren in het *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*.

Interesse bij andere partners verkennen

Bedenk vooraf welke partners je graag wil betrekken. Logischerwijs is het noodzakelijk dat minstens één onderwijspartner en minstens één opvangpartner interesse tonen. Daarnaast is het een meerwaarde om ook het lokaal bestuur als BOA-regisseur te betrekken. BOA staat voor Buitenschoolse Opvang en Activiteiten, waarvan het lokaal bestuur de regie opneemt. Deze taak is tweeledig: (1) de ontwikkeling van een lokaal beleid rond buitenschoolse opvang en activiteiten en (2) de besteding en verdeling van de beschikbare financiële, personele, logistieke en infrastructurele middelen. Een BOA-regisseur kan als derde, meer neutrale partij een rol spelen in het versterken van de samenwerking.

Een kernteam opzetten

Stel een kernteam samen dat het proces voorbereidt en in goede banen leidt. Het kernteam bestaat uit sleutelfiguren uit de betrokken opvang- en onderwijssettings voor kleuters. Wie er precies deelneemt aan het kernteam, hangt af van de context. Denk aan de directeur en/of een beleidsondersteuner van de basisschool, de directeur of coördinator van een opvanginitiatief, een pedagogisch coach of begeleider, of de BOA-regisseur van het lokaal bestuur.

Het kernteam is verantwoordelijk voor:

- het uitstippelen van het proces van uitwisselen en samenwerken, al dan niet ondersteund door een externe facilitator;
- het opvolgen van het proces en de afgesproken samenwerkingsacties;
- het bespreken en aanpakken van knelpunten op organisatieniveau die een impact hebben op de samenwerking;

- het zorgen voor betrokkenheid van kinderen, ouders en teams doorheen het hele proces;
- het verduurzamen van de gerealiseerde samenwerking.

Bespreek in het kernteam wat de rol van elk van de kernteamleden kan zijn doorheen het proces: hoe kunnen zij het werk op de beste manier ondersteunen?

Contexten en noden verkennen

Een belangrijk deel van de voorbereidende fase is het verkennen van de context en noden van de kleuterschool en het opvanginitiatief. Dat helpt om een proces uit te stippelen dat aansluit bij de vragen, sterktes en uitdagingen van betrokken opvang- en onderwijssettings.

Het is nuttig om de volgende thema's tijdens de voorbereidende fase te verkennen en te bespreken met het kernteam:

- Wat zijn de sterktes, uitdagingen en noden in relatie tot *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*?
- Hoe verkennen we de context en de noden in samenwerking met de verschillende betrokkenen? Je kan hierbij gebruikmaken van methoden en materialen om de samenwerking te verkennen.
- Wat zijn de verwachtingen van en ideeën over het proces van uitwisselen en samenwerken?
- Hoe kunnen we het proces van uitwisselen en samenwerken linken aan reeds bestaande initiatieven in de opvang en school? Welke initiatieven of ideeën over het verbeteren van de samenwerking en de pedagogische praktijk leven reeds in de opvang en school?
- Hoe kunnen we het proces organiseren zodat het onderdeel kan zijn van een langetermijnvisie op professionele ontwikkeling voor en samenwerking tussen medewerkers?
- Hoe creëren we samen met medewerkers, kinderen, ouders en eventuele andere betrokkenen het proces naar (beter) samenwerken? Hoe betrekken we hen van bij het begin?
- Wat zijn de kansen, beperkingen en mogelijke valkuilen waarmee we best rekening houden bij het opstarten van het proces naar (beter) samenwerken?
- Binnen welke kaders omtrent privacy en gegevensbescherming (cfr. GDPR⁷) zullen we werken?

Het uitwissel- en samenwerkingsproces uitstippelen

De voorgaande stap geeft het kernteam nuttige informatie voor het uitstippelen van het proces van uitwisselen en samenwerken. Op basis hiervan kan het kernteam beslissen over de opzet van het proces.

Enkele vragen en thema's om te bespreken in het kernteam:

- Welke uitwissel- en werkmomenten organiseren we? Verschillende soorten activiteiten kunnen bijdragen aan (beter) samenwerken. Enkele voorbeelden:
  - een informeel netwerkmoment;
  - een gezamenlijke denk- en werkdag;
- een dag(deel) meedraaien in de werking van de samenwerkingspartner;
- samen een bezoek brengen aan een inspirerende praktijk op vlak van *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*;
- een traject met een werkgroep die op regelmatige basis samenkomt om acties op vlak van *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* voor te bereiden, te evalueren en bij te sturen.
- Wie neemt er deel aan de uitwissel- en werkmomenten? Wat is de gewenste grootte van de groep? Indien nodig, welke criteria hanteren we om deelnemers te selecteren? Welke ondersteuning is er nodig om deel te kunnen nemen? Hoe garanderen we voldoende continuïteit bij de deelnemers?
- Wanneer en waar zullen de uitwissel- en werkmomenten plaatsvinden en hoe vaak? De intensiteit van jullie proces is afhankelijk van jullie context, noden en mogelijkheden. Jullie kunnen er samen voor kiezen om klein te beginnen met bijvoorbeeld een gezamenlijke uitwisseldag. Om grotere stappen vooruit te zetten in de samenwerking zal een proces met regelmatige uitwissel- en werkmomenten, met een gemengde groep van medewerkers uit opvang en onderwijs, nodig zijn. De frequentie van samenkomsten kan variëren doorheen de tijd, afhankelijk van de nood op dat moment.
- Hoe kunnen we uitwissel- en werkmomenten organiseren tijdens de werkuren? Dit is een grote uitdaging, omdat kinderbegeleiders⁸ en kleuterleerkrachten vaak op andere momenten aan het werk zijn en/of er een gebrek is aan kindvrije uren. Meestal is er een grote portie creativiteit nodig om deelnemers uit beide contexten op hetzelfde moment te vervangen.
- Wie zal de uitwissel- en werkmomenten faciliteren? Wat is de rol van de facilitator? Wat zijn voor- en nadelen van een externe vs. interne facilitator?
- Hoe betrekken we medewerkers die niet direct deelnemen aan de geplande uitwissel- en werkmomenten?

Faciliteren van uitwissel- en werkmomenten: tips⁹

De facilitator speelt een belangrijke rol tijdens uitwissel- en werkmomenten. De facilitator kadert, organiseert en ondersteunt het proces van uitwisselen en samenwerken. Hij/zij waakt erover dat alle deelnemers deelnemen op een evenwaardige basis. Hij/zij creëert de randvoorwaarden voor een creatieve en democratische omgeving, eerder dan een expert te zijn met alle 'juiste' antwoorden.

Wie faciliteert?

Zo'n proces faciliteren, veronderstelt kennis van zowel inhoud als van processen. Dat kan gebeuren door één persoon, maar kan ook in tandem. Faciliteren met twee mensen heeft enkele voordelen. Zo kunnen de facilitatoren elkaar aanvullen, bijvoorbeeld in hun expertise en kennis, of in hun rollen en taken doorheen het proces. Het laat facilitatoren toe om samen het proces met de groep te evalueren en vervolgstappen te bepalen.

Open en veilige omgeving creëren

Medewerkers met verschillende rollen en achtergronden participeren samen aan de uitwissel- en werkmomenten. Een open en veilige omgeving creëren is cruciaal om échte participatie en samenwerking mogelijk te maken. De facilitator richt de uitwissel- en werkmomenten zo in dat alle deelnemers hun ideeën en ervaringen kunnen inbrengen en zich betrokken voelen in het hele proces.

De volgende suggesties kunnen nuttig zijn om een dergelijke creatieve en democratische omgeving te creëren:

- Nodig de deelnemers uit op zo'n manier dat iedereen begrijpt wat er zal gebeuren en hoe ze zich kunnen voorbereiden.
- Ontwikkel bij het begin van het proces gezamenlijk de spelregels voor de communicatie en samenwerking in groep.
- Werk bij terugkerende uitwissel- en werkmomenten met een vaste structuur die de nodige flexibiliteit toelaat in de sessies. Dat biedt houvast aan de deelnemers.

- Focus op de dagelijkse praktijk. Dat werkt motiverend voor de deelnemers en maakt het mogelijk om bij te dragen aan de discussies en de acties.
- Gebruik werkvormen om groepsdiscussies te voeren. Dat garandeert dat iedereen de kans krijgt om bij te dragen aan de uitwisseling. Zorg ervoor dat je degenen die dominanter zijn op een vriendelijke manier beperkt qua spreekruimte, zodat je het woord kan geven aan de meer terughoudende deelnemers. Gebruik ook minder talige, meer creatieve manieren om uit te wisselen.
- Geef deelnemers de mogelijkheid om hun bijdrage eerst voor te bereiden (alleen of in kleine groep) vooraleer je hun vraagt te spreken in groep.
- Bemiddel tussen verschillende deelnemers door een luisterende houding aan te nemen zonder een kant te kiezen.
- Reik deelnemers vragen en werkvormen aan om percepties en meningen te deconstrueren en bruggen te bouwen die samenwerking bevorderen.

Methoden en materialen

In dit deel vind je methoden en materialen die helpen om elkaar beter te leren kennen, een gedragen visie te ontwikkelen en acties te ondernemen die bijdragen aan een *zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*.

Drie soorten methoden en materialen

Je vindt drie soorten methoden en materialen in de box. Methoden en materialen om

1. te verkennen;
2. te onderzoeken, plannen en experimenteren;
3. te evalueren en verankeren.

1. Verkennen

Methoden en materialen om te **verkennen** focussen op:

- kennismaken maken met educare of *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving*;
- elkaar beter leren kennen door aspecten van de eigen en elkaars professionele identiteit te verkennen en benoemen;
- verkennen en benoemen van ideeën en overtuigingen over samenwerken, zorgen, leren en spelen bij jonge kinderen;
- verkennen en benoemen van sterktes en kansen in het *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*.

In de *Duo-Doebox* vind je de volgende methoden en materialen om te verkennen:

Methodie	Aanpak en materiaal
1. Wat is educare?	Met behulp van een korte animatiefilm maken deelnemers kennis met educare of <i>samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters</i> . Vervolgens verkennen deelnemers de meerwaarde en het belang van investeren in een zorgzame speelleeromgeving. Tot slot maken de deelnemers kennis met inspirerende materialen over educare.
2. Educare-foto's	Met behulp van foto's onderzoeken de deelnemers de vijf bouwstenen van <i>samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters</i> . Ze expliciteren hierbij eigen ideeën over zorgen, leren en spelen bij jonge kinderen en gaan hierover met elkaar in dialoog.
3. Ik & mijn beroep-vragen	Met behulp van dialoogkaarten maken deelnemers kennis met elkaar. Vier thema's komen aan bod: <ul style="list-style-type: none"> - ik als persoon; - ik als professional; - mijn team, organisatie en ik; - mijn beroep in de samenleving.
4. Educare-stellingen	Met behulp van stellingen onderzoeken en bevragen de deelnemers elkaars standpunten over <i>samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters</i> . De volgende thema's komen aan bod: <ul style="list-style-type: none"> - zorgen, spelen en leren in opvang en kleuteronderwijs; - rollen in <i>samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving</i>.

Methode	Aanpak en materiaal
5. Educare-casussen	Met behulp van casussen reflecteren deelnemers over praktijken van <i>samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters</i> . De deelnemers benoemen ook sterktes en groeikansen voor hun eigen samenwerking en praktijk.
6. Eigen praktijk door een educare-bril	Met behulp van zelfgemaakte foto's van een educare-moment, leren deelnemers elkaars visie en praktijk kennen. De deelnemers benoemen ook sterktes en groeikansen voor hun eigen samenwerking en praktijk.
7. Over het muurtje	De deelnemers gaan op bezoek bij de school of het opvanginitiatief waarmee men samenwerkt (of wenst samen te werken). Met behulp van een kijkkader maken ze kennis met de werking van de (toekomstige) samenwerkingspartner. De educare-bouwstenen vormen hierbij de leidraad. De deelnemers waarderen elkaars context en aanpak. Ze benoemen kansen tot uitwisselen en samenwerken.

2. Onderzoeken, plannen en experimenteren

Methoden en materialen om te **onderzoeken, plannen en experimenteren** focussen op:

- onderzoeken van de praktijk op vlak van *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* en expliciteren van educare-sterktes en kansen;
- werkafspraken maken over de samenwerking en ieders rol;
- verbeteracties formuleren, uitvoeren en evalueren.

In de *Duo-Doebox* vind je de volgende methoden en materialen om te onderzoeken, plannen en experimenteren:

Methode	Aanpak en materiaal
8. Kinddag in kaart	<p>De deelnemers brengen de dag van een kind in opvang en onderwijs in kaart. Zo krijgen de deelnemers een beter inzicht in de ervaringen van kinderen doorheen de kinddag, en in de werking van de buitenschoolse opvang en de kleuterschool. De kinddag vormt het vertrekpunt om hun rollen en samenwerking doorheen de kinddag te bespreken, en om acties te bepalen om hun <i>samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters</i> te verbeteren.</p>
9. Functies onder de loep	<p>De deelnemers onderzoeken de functiebeschrijvingen van kinderbegeleider, kinderverzorger en kleuterleerkracht. Zo krijgen deelnemers een beter inzicht in elkaars functie en wat ze van elkaar kunnen verwachten. Tegelijkertijd stellen de deelnemers hun functiebeschrijvingen kritisch in vraag vanuit een educare-bril.</p>
10. Educare-moment versterken	<p>De deelnemers kiezen een moment doorheen de kinddag dat ze graag samen onder de loep willen nemen. Met behulp van een observatiefiche brengen de deelnemers het moment doorheen de kinddag in kaart. De observatie is het vertrekpunt om te reflecteren over noden van kinderen, ouders en medewerkers, en om sterktes en kansen in het <i>samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters</i> te benoemen.</p> <p>De deelnemers formuleren vervolgens een actie om de educare-kwaliteit van het geobserveerde moment te versterken.</p> <p>Tijdens een volgende bijeenkomst evalueren de deelnemers de actie en formuleren ze eventueel ideeën voor aanpassing.</p>

3. Evalueren, bijsturen en verankeren

De methode om te **evalueren, bijsturen en verankeren** focust op:

- in kaart brengen en delen van resultaten en successen;
- afspraken maken over vervolgcacties en de verankering van resultaten.

In de *Duo-Doebox* vind je de volgende methode om te evalueren, bijsturen en verankeren:

Methode	Aanpak en materiaal
11. De samenwerking en het proces samen evalueren	De deelnemers brengen hun voorbije proces in kaart. Ze benoemen helpende en belemmerende factoren (en wat geholpen heeft om deze te overwinnen). De deelnemers formuleren acties om te verankeren wat goed liep, en om bij te stellen wat er beter kan. De deelnemers bespreken eventueel hoe ze over hun proces kunnen communiceren met anderen.

Verkennen

1. Wat is educare?

DOEL

- De deelnemers maken kennis met educare of *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*.
- De deelnemers verkennen de meerwaarde en het belang van investeren in een zorgzame speelleeromgeving.
- De deelnemers maken kennis met inspirerende materialen over educare.

MATERIAAL

- Animatiefilm educare;
- www.educare.vbjk.be met inspirerende materialen over educare;
- Technische benodigheden (bv. laptop, beamer, geluidsinstallatie).

STAPPEN

VOOR DE SESSIE

1. Praktische voorbereiding.

- Bekijk eventueel vooraf de **animatiefilm educare** en/of de materialen op www.educare.vbjk.be.
- Regel de **technische benodigheden** (bv. laptop, beamer, geluidsinstallatie).

TIJDENS DE SESSIE

2. **Methode duiden.** Leg het doel en het verloop van de methode uit.

3. **Animatiefilm bekijken.** Bekijk samen de animatiefilm educare.

4. **Bespreking in groep.** Vraag aan de deelnemers wat er bij hen blijft hangen van de film, en welke vragen de film eventueel bij hen oproept.

5. **Bespreking in deelgroepjes.** Verdeel de groep in deelgroepjes die elk vanuit een bepaald perspectief nadenken over het belang van *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*. Waarom is inzetten op zorgzame speelleeromgeving van belang...

- voor kinderen?
- voor ouders?
- voor kinderbegeleiders / leerkrachten?
- voor het lokaal bestuur?
- voor de maatschappij als geheel?

6. **Besluit in groep.** Koppel de inzichten van de deelgroepjes terug in grote groep en formuleer hierbij een besluit.

7. **www.educare.vbjk.be introduceren.** Maak de deelnemers wegwijs in de website. Geef de deelnemers eventueel een gerichte lees- en/of kijkopdracht mee.

2. Educare-foto's

DOEL

- De deelnemers onderzoeken de vijf bouwstenen van *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*.
- De deelnemers expliciteren eigen ideeën over zorgen, leren en spelen bij jonge kinderen en gaan hierover met elkaar in dialoog.

MATERIAAL

- Visual educare-bouwstenen (bijlage 1);
- Dialoogkaarten met educare-foto's (te bestelling via info@vjbk.be);
- Bij voorkeur een grote tafel waarrond iedereen zit of staat.

STAPPEN

VOOR DE SESSIE

1. **Praktische voorbereiding.** Verspreid de **foto's op de dialoogkaarten** op een tafel.

TIJDENS DE SESSIE

2. **Methode duiden.** Leg het doel en het verloop van de methode uit.
3. **Educare-bouwstenen duiden.** Licht eventueel de educare-bouwstenen (nog) even toe met behulp van de educare-visual (bijlage 1).
4. **Individueel foto kiezen en duiden.**
  - Nodig de deelnemers uit om een foto uit te kiezen die voor hen iets vertelt over een of meerdere educare-bouwstenen.
  - Laat elke deelnemers vertellen waarom hij/zij voor deze specifieke foto koos. Vraag door over hoe de deelnemer de educare-bouwsteen precies herkent.
5. **Bespreking in groep.** Exploreer samen hoe iedereen het concept educare invult. Mogelijke reflectievragen zijn:
  - Welke elementen komen terug wanneer we het over educare hebben?
  - Welke verschillen kwamen er eventueel aan bod?
  - Welke foto verrast jou? Welke foto roept er bij jou een andere associatie op?
  - Welke invulling van educare verrast jou?
  - Welke educare-bouwstenen kwamen vaak aan bod? Welke kwamen weinig of niet aan bod? Hoe zou dat komen?
6. **Besluit.** Vat de belangrijkste inzichten samen.

3. Ik & mijn beroep-vragen

DOEL

De deelnemers leren elkaar (beter) kennen via vier thema's:

- ik als persoon;
- ik als professional;
- mijn team, mijn organisatie en ik;
- mijn beroep in de samenleving.

MATERIAAL

Dialogokaarten met Ik & mijn beroep-vragen

(dialogokaarten te bestellen via info@vbjk.be; bijlage 2 biedt een overzicht van de Ik & mijn beroep-vragen)

STAPPEN

VOORAF

De dialogokaarten met Ik & mijn beroep-vragen zijn geïnspireerd door het model van professionele identiteit (PI-model), ontwikkeld door Ruijters en collega's. Dit model gaat ervan uit dat jouw professionele identiteit de kern vormt van jou als professional en dat die jou kleur geeft. Het verkennen en expliciteren van je professionele identiteit biedt houvast. In het DuJo-project gaan we ervan uit dat het professionals ook versterkt in het samenwerken met anderen. Je verkent immers samen waar jij en de ander voor staan en gaan.

Het PI-model vertrekt vanuit het idee dat iemands professionele identiteit een ik- en een wij-kant heeft. De ik-kant omvat het persoonlijke ik (wat jou kenmerkt als persoon) en het professionele ik (wat je typeert als professional). De wij-kant gaat over de organisatie, sector of beroepsgroep waar je deel van uitmaakt. Met andere woorden: wat typeert je organisatie, sector of beroepsgroep? Daarnaast is er aandacht voor de omgeving: hoe kijkt de omgeving of samenleving naar jouw beroep? Tot slot gaat het PI-model ervan uit dat je professionele identiteit geen statisch gegeven is, maar evolueert doorheen de tijd.

Het model werd vertaald naar 70 dialogokaarten met vragen die helpen om met collega's in gesprek te gaan over wat je professie inhoudt en wat professioneel handelen is.

Het model en de dialogokaarten werden als inspiratie gebruikt om een eigen set van vragen te ontwikkelen, afgestemd op kinderopvang en kleuteronderwijs in Vlaanderen.¹⁰

VOOR DE SESSIE

1. Praktische voorbereiding.

- Leg **dialogokaart 1 apart**: *1. Hoe leg je jouw eigen beroep uit in drie kernwoorden? Wat is volgens jou de kern van het beroep van kinderbegeleider / kleuterleerkracht?*
- **Selecteer** de dialogokaarten die op dat moment het meest relevant zijn voor de deelnemers.
- Leg de geselecteerde dialogokaarten met de **foto naar boven** op de tafel.

TIJDENS DE SESSIE

2. **Methode duiden.** Leg het doel en het verloop van de methode uit.
3. **Foto kiezen en vragen beantwoorden.**
  - Nodig de deelnemers uit om elk een foto te kiezen die hen aanspreekt.
  - Vraag de deelnemers om elk om de beurt één van de twee vragen op de achterkant te kiezen en beknopt te beantwoorden.
  - Indien er voldoende tijd is, vraag dan de andere deelnemers om de vraag ook te beantwoorden.
  - Indien er voldoende tijd is, kunnen jullie dieper op de antwoorden ingaan, en eventueel de opdracht herhalen met nieuw gekozen foto's.
4. **Afsluitende vragen.** Toon de dialoogkaart die je Voor de sessie apart legde, en laat elke deelnemer op (één van) de vragen antwoorden.
5. **Besluit.** Vat de belangrijkste inzichten samen.

4. Educare-stellingen

DOEL

Met behulp van stellingen onderzoeken en bevragen de deelnemers elkaars standpunten over *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*. De volgende thema's komen aan bod:

- zorgen, spelen en leren in opvang en kleuteronderwijs;
- rollen in *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*.

MATERIAAL

- Dialoogkaarten met educare-stellingen
(dialoogkaarten te bestellen via info@vbjk.be; bijlage 3 biedt een overzicht van de stellingen);
- Een open buiten- of binnenruimte;
- Eventueel een flipover of whiteboard en enkele stiften.

STAPPEN

VOOR DE SESSIE

1. Praktische voorbereiding.

- Lees de dialoogkaarten met **stellingen**.
- **Selecteer** de stellingen die op dat moment het meest relevant zijn voor de deelnemers. Sommige stellingen zijn minder provocerend en dus meer geschikt voor groepen die elkaar nog niet goed kennen. Andere stellingen lokken meer controversie uit en kunnen ingezet worden bij groepen waar er voldoende vertrouwen in elkaar is om elkaars standpunten en ideeën uit te dagen.

TIJDENS DE SESSIE

2. Methode duiden.

- Leg het doel en het verloop van de methode uit.
- Spreek samen met de deelnemers een denkbeeldige lijn af in de ruimte, gaande van oneens tot eens.

3. Stelling kiezen en standpunt innemen.

- Laat een deelnemer een **stelling kiezen** of kies er zelf een.
- Laat de deelnemer de stelling **voorlezen** of lees ze zelf voor.
- Vraag de deelnemers om een **standpunt** in te nemen op die denkbeeldige lijn.
- Vraag de deelnemers om hun **standpunt toe te lichten**. Duid eventueel iemand aan (bijvoorbeeld iemand die resoluut een uiteinde van de denkbeeldige lijn koos of iemand die twijfelt, iemand die hetzelfde standpunt inneemt als de meerderheid, of net een ander standpunt). Of laat de deelnemer die antwoordde telkens een volgende deelnemer aanduiden.
- **Schrijf** de argumenten eventueel op de flipover of het whiteboard.
- Vraag wie er nog een argument wil **aanvullen** dat nog niet genoemd is.
- Bespreek de **diversiteit** in standpunten, en diep die zo goed mogelijk uit. Je hoeft niet te

proberen om tot een consensus te komen, al kan het proces daarnaartoe interessant zijn.

- Daag de deelnemers eventueel uit om de stelling te **herformuleren** op basis van de gegeven argumenten.

4. **Herhalen.** Bij voldoende tijd kan je dit proces **herhalen** met een nieuwe stelling.

5. **Besluit.** Vat de belangrijkste inzichten samen, eventueel met behulp van de argumenten op de flipover of het whiteboard.

5. Educare-casussen

DOEL

- De deelnemers reflecteren over praktijken van *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*.
- De deelnemers benoemen sterktes en groeikansen voor hun eigen samenwerking en praktijk.

MATERIAAL

Dialogokaarten met educare-casussen

(dialogokaarten te bestellen via info@vbjk.be; bijlage 4 biedt een overzicht van de casussen)

STAPPEN

VOOR DE SESSIE

1. Praktische voorbereiding.

- Bekijk de dialogokaarten met **casussen**.
- **Selecteer** vooraf enkele casussen die momenteel het meest relevant zijn in de deelnemers hun proces van *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*.

TIJDENS DE SESSIE

2. Methode duiden. Leg het doel en het verloop van de methode uit.

3. Casus kiezen en bespreken.

- Vraag de deelnemers om de casussen te lezen.
- Kies samen de casus die jullie als eerste willen bespreken.
- Bespreek de casus met behulp van de reflectievragen.

4. Herhalen. Bij voldoende tijd kan je deze bespreking herhalen met nieuwe casussen.

5. Besluit. Vat de belangrijkste inzichten samen.

6. Eigen praktijk door een educare-bril

DOEL

- De deelnemers leren elkaars visie en praktijk kennen.
- De deelnemers benoemen sterktes en groeikansen voor hun eigen samenwerking en praktijk.

MATERIALEN

- visueel educare-bouwstenen (bijlage 1);
- interviewkaarten (bijlage 5);
- eventueel actiefiche (bijlage 8).

STAPPEN

VOOR DE SESSIE

- 1. Methode duiden.** Leg het doel en het verloop van de methode uit.
- 2. Foto('s) maken.**
  - Vraag aan elke deelnemer om één of meerdere foto's te (laten) maken in zijn/haar praktijk. Geef hierbij de volgende **informatie**:
    - » De bedoeling is om (een) foto('s) te maken van een moment waarop er minstens één bouwsteen van educare aan bod komt. Licht eventueel de educare-bouwstenen (nog) even toe met behulp van de educare-visueel (bijlage 1).
    - » Wil je graag (een) foto('s) nemen van een collega of ouder? Bespreek dan eerst met hen dat je een positief element van de werking in beeld wil brengen en dat je de foto('s) zal bespreken met collega's.
  - Bespreek indien nodig samen met de deelnemer hoe hij/zij dit **praktisch** zal organiseren:
    - » Welk moment kan zinvol zijn om in beeld te brengen?
    - » Welk materiaal is er nodig om de foto('s) te maken? Kan het met een smartphone of fototoestel?
    - » Wie zal de foto('s) maken? Hijzelf/zijzelf of een collega? Stel eventueel voor om de deelnemer hierbij te helpen.
  - Vraag aan de deelnemers om de foto('s) **mee te brengen** naar de eerstvolgende werksessie.
- 3. Praktische voorbereiding.** Druk per duo van deelnemers een interviewkaart af en lees de interviewkaart even door.

TIJDENS DE SESSIE

- 4. Foto kiezen.**
  - Vraag de deelnemers om er hun foto('s) van hun gekozen educare-moment bij te nemen.
  - Indien (een) bepaalde deelnemer(s) meerdere foto's bijhebben: laat hem/haar/hen de foto kiezen die het best een educare-bouwsteen (of meerdere) in beeld brengt.
- 5. Bespreking in duo.**
  - Leg uit dat de deelnemers zich aan de hand van de vragen op de interviewkaarten een beeld kunnen vormen van de reden waarom hun collega die foto koos als voorbeeld van educare.
  - Vraag de deelnemers om zich te verdelen in duo's, of doe dit zelf. Bij voorkeur bestaan de duo's telkens uit een kinderbegeleider en een kleuterleerkracht.

- Geef elk duo een interviewkaart. Laat de duo's de opdracht lezen, vraag of alles duidelijk is, en beantwoord eventuele vragen.
- Leg uit dat de duo's na afloop van de interviews kort hun foto's zullen voorstellen aan de grote groep.
- Spreek af hoelang de duo's elkaar kunnen interviewen (bijvoorbeeld elke deelnemer interviewt zijn duo-partner 10 minuten).
- Laat de eerste deelnemer zijn/haar duo-partner interviewen.
- Geef een seintje wanneer de deelnemers kunnen wisselen van rol (bijvoorbeeld na 10 minuten of wanneer de duo's uitgepraat zijn).
- Wanneer iedereen zijn/haar foto heeft kunnen toelichten, laat dan de deelnemers terugkeren naar de grote groep.

6. Bespreking in groep.

- Elk duo stelt de besproken foto's beknopt voor.
- Moedig de deelnemers aan om verdiepende vragen te stellen om een beter zicht te krijgen op de gekozen foto's. Mogelijke vragen zijn:
  - » Wat zijn overeenkomsten tussen de gekozen educare-momenten? Waar zitten eventueel verschillen?
  - » Welke educare-bouwstenen kozen de deelnemers (niet) uit? Waarom?
  - » Welke momenten kozen de deelnemers uit (bijvoorbeeld een zorgmoment, een overgangsmoment, een begeleide activiteit in de klas, een speelmoment, situaties met één kind of meerdere kinderen, focus op interactie volwassene-kind of interactie kind-kind?).
  - » Hoe kunnen we *een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* waarmaken tijdens andere momenten?
  - » Welke educare-sterktes en kansen komen naar voor uit de bespreking?
- Bespreek welke concrete acties de deelnemers willen ondernemen tot (beter) *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters*. Gebruik hiervoor eventueel de actiefiche (bijlage 8).

7. Mogelijke verdiepingen.

- Bespreek hoe jullie de foto's kunnen inzetten om over jullie *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* te communiceren naar anderen (bijvoorbeeld naar ouders).
- Bespreek welke extra foto's (over andere bouwstenen, of op andere momenten doorheen de dag) jullie willen verzamelen om te bespreken en/of in te zetten in communicatie. Maak hier praktische afspraken over: wie, wat, waar, wanneer?

7. Over het muurtje

DOEL

- De deelnemers maken kennis met de werking van een partnerorganisatie.
- De deelnemers waarderen elkaars context en aanpak.
- De deelnemers benoemen kansen tot uitwisselen en samenwerken.

MATERIAAL

- Kijkkader *Over het muurtje* (bijlage 6);
- Eventueel actiefiche (bijlage 8).

STAPPEN

Deze methode bestaat uit twee sessies met tussendoor een kijkkader 'Over het muurtje'.

SESSIE 1

VOOR DE SESSIE

1. **Praktische voorbereiding.** Druk het **kijkkader *Over het muurtje*** af.

TIJDENS DE SESSIE

2. **Methode duiden.**

- Leg het doel en het verloop van de methode uit.
- Bespreek samen met de deelnemers de mogelijke meerwaarde van een observatiebezoek.

3. **Bezoeker en ontvanger kiezen.**

- Bevraag wie er interesse heeft om op bezoek te gaan in de andere context, en wie er interesse heeft om een bezoeker te ontvangen.
- Indien de bezoeker best vervangen wordt tijdens het observeren: denk alvast even samen na hoe dat kan vormgegeven worden. Spreek af wie hierover in gesprek gaat met de leidinggevende(n) / het kernteam.

4. **Moment kiezen.**

- Spreek af op welk moment het bezoek zal plaatsvinden.
- Plan meteen ook de vervolgsessie in om het bezoek te bespreken.

5. **Kijkkader overlopen.**

- Overloop samen het kijkkader.
- Selecteer de onderdelen van het kijkkader waarop de deelnemers willen focussen.
- Pas het kijkkader eventueel aan op basis van de vragen of noden van de groep.
- Pols of er nog vragen zijn.

6. Praktische afspraken.

- Spreek af hoe de bezoeker zich best opstelt tijdens het bezoek, en welke impact dit mogelijk heeft op de werking en de observaties.
  - » Observeert de bezoeker langs de zijlijn of draait hij/zij mee in de werking?
  - » Neemt de bezoeker tijdens zijn/haar bezoek notities (op papier of op de computer) of nadien?
  - » Stelt de bezoeker vragen tijdens de observaties, of liever achteraf?
- Bespreek of de deelnemers het een meerwaarde zouden vinden als de facilitator bereikbaar is en/of even binnenspringt tijdens het observatiebezoek.
- Bespreek wat elke deelnemer nodig heeft om zich veilig te voelen bij het bespreken van observaties tijdens de volgende sessie.
- Bespreek of er nog bijkomende afspraken nodig zijn.

NA DE SESSIE

7. Ondersteun, indien nodig, het regelen van **vervang**ing voor de bezoeker.
8. Het **observatiebezoek** vindt plaats op het geplande moment. Spring, indien dat zo afgesproken is, eventueel eens binnen tijdens het bezoek om te **ondersteunen** waar nodig.

SESSIE 2

VOOR DE SESSIE

1. **Praktische voorbereiding.** Vraag de bezoeker om zijn/haar **ingevuld kijkkader** mee te brengen naar de vervolgsessie.

TIJDENS DE SESSIE

2. **Bezoeker en ontvanger aan het woord.**
  - Vraag aan de bezoeker hoe die zijn/haar bezoek ervaren heeft.
  - Vraag aan de ontvanger hoe die het bezoek ervaren heeft.
  - Overloop samen het ingevulde kijkkader en de observaties / suggesties die erin aan bod komen. Leg de focus op het waarderen van de context en aanpak, maar maak ook ruimte voor suggesties.
3. **Verdieping in groep.** Ga samen in gesprek aan de hand van het kijkkader. Mogelijke verdiepende vragen:
  - Wat is interessant voor je eigen praktijk?
  - Op welke punten kan je van elkaar leren / is zoeken naar een gemeenschappelijke visie en aanpak zinvol?
  - Waar zie je kansen om via samenwerking een doorgaande lijn en warme transitie momenten te creëren?
  - Welke acties kunnen we hierrond opzetten? Gebruik hiervoor eventueel de actiefiche (bijlage 8).
4. **Mogelijk vervolg.** Plan eventueel een nieuw bezoek in voor bijkomende observaties in dezelfde of een andere context.

Onderzoeken, plannen en experimenteren

8. Kinddag in kaart

DOEL

- De deelnemers krijgen een beter inzicht in de ervaringen van kinderen doorheen de kinddag in opvang en onderwijs.
- De deelnemers krijgen een beter inzicht in de werking van de buitenschoolse opvang en de kleuterschool.
- De deelnemers bespreken hun rollen en samenwerking doorheen de kinddag.
- De deelnemers bepalen acties om hun *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* te verbeteren.

MATERIALEN

- Post-its + schrijfmateriaal;
- Eventueel actiefiche (bijlage 8).

STAPPEN

VOOR DE SESSIE

1. **Praktische voorbereiding.** Verzamel de benodigde materialen.

TIJDENS DE SESSIE

2. **Methode duiden.** Leg het doel en het verloop van de methode uit.
3. **Tijdslijn van de kinddag maken.**
  - Vraag aan de deelnemers om zich een kleuter in te beelden die op een gemiddelde weekdag (dus niet op woensdag of vakantiedagen) gebruikmaakt van het volledige huidige aanbod van buitenschoolse opvang en kleuteronderwijs (bijvoorbeeld van 7 u. 's morgens tot 18 u. 's avonds).
  - Laat de deelnemers samen alle (overgangs)momenten in opvang en onderwijs noteren op een Post-it, of noteer ze zelf. Wie de context (opvang of onderwijs) het best kent, neemt het woord. De anderen vullen aan. Noteer telkens het start- en einduur van de (overgangs)momenten.
  - Vraag door tot het feitelijk verloop van de kinddag helder is en alle momenten, inclusief overgangen, genoteerd zijn.
  - Leg of hang alle Post-its naast elkaar, zodat er een tijdslijn ontstaat van de kinddag. Vraag aan de deelnemers om zich in te leven en te beschrijven hoe het kind (en de ouders) het verloop van zo'n dag zou(den) ervaren.
4. **Bespreking in duo's.**
  - Vraag de deelnemers om zich te verdelen in duo's, of doe dit zelf. Bij voorkeur bestaan de duo's telkens uit een kinderbegeleider en een kleuterleerkracht.
  - Laat elk duo een of meerdere moment(en) kiezen. Geef prioriteit aan overgangsmomenten tussen thuis, opvang en onderwijs, en aan momenten waarop de deelnemers reeds samenwerken, of waarop hun samenwerking een meerwaarde zou kunnen bieden.

- Laat de duo's hun gekozen moment(en) bespreken aan de hand van (enkele van) de volgende vragen:
  - » Wie is er aanwezig tijdens dit moment?
  - » Welke rollen nemen deze personen op? Wie doet wat en waarom? Geef de rol eventueel een naam (bijvoorbeeld regisseur, gastvrouw of -man, mentor, begeleider ...) of kies er een werkwoord voor (bijvoorbeeld verbinden, organiseren ...).
  - » Wat hebben kinderen op dat moment nodig?
  - » Wat hebben ouders op dat moment nodig?
  - » Wat hebben medewerkers (bijvoorbeeld kinderbegeleiders, kleuterleerkrachten ...) op dat moment nodig?
  - » Welke noden van kinderen, ouders en medewerkers worden (te weinig) opgemerkt of ingevuld?
  - » Hoe kunnen we (beter) *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* tijdens dit moment? Wat hebben we hiervoor nodig?

5. Bespreking in groep.

- Laat de duo's hun belangrijkste inzichten vertellen aan de grote groep.
- Bespreek samen welke acties de deelnemers kunnen ondernemen om hun *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* te verbeteren. Gebruik hiervoor eventueel de actiefiche (bijlage 8).

6. Mogelijke verdieping.

- Herhaal eventueel deze stappen voor een ander (overgangs)moment, of voor specifieke momenten op een woensdag en/of vakantiedag. Dat kan tijdens deze of een volgende sessie (bijvoorbeeld via de methode 'Over het muurtje').
- Bewaar de tijdslijn van de kinddag om eventueel later te gebruiken in de methode 'Educare-moment versterken'.

9. Functies onder de loep

DOEL

- De deelnemers krijgen een beter inzicht in elkaars functie en wat ze van elkaar kunnen verwachten.
- De deelnemers stellen hun functiebeschrijvingen kritisch in vraag vanuit een educare-bril.

MATERIALEN

- functiebeschrijvingen van de deelnemers, en eventueel van andere gelijkaardige profielen (bijvoorbeeld kinderbegeleider schoolgaande kinderen, kinderbegeleider in opvang en onderwijs, kinderverzorger, kleuterleerkracht);
- een balpen per deelnemer;
- eventueel visueel educare-bouwstenen (bijlage 1).

STAPPEN

VOOR DE SESSIE

1. **Praktische voorbereiding.**
2. Vraag aan de deelnemers om hun **functiebeschrijving** mee te brengen naar de sessie, of verzamel hun functiebeschrijvingen zelf.

TIJDENS DE SESSIE

3. **Methode toelichten.** Leg het doel en het verloop van de methode uit.

Functiebeschrijvingen bieden een vertrekpunt om beter inzicht te krijgen in elkaars beroep en wat we van elkaar kunnen verwachten. In deze oefening gaan we dus aan de slag met de functiebeschrijvingen van een kleuterleerkracht, kinderbegeleider in opvang en/of kinderbegeleider in onderwijs ('kinderverzorger'). Tegelijkertijd stellen we de functiebeschrijvingen kritisch in vraag, vanuit een educare-benadering.

4. **Individuele leestijd.**

- Vraag de deelnemers om de functiebeschrijvingen door te nemen en daarbij een antwoord te noteren op de volgende vragen:
  - » Wat valt je op aan de functiebeschrijving die hoort bij je eigen beroep? Wat verrast je? Wat lijkt je overbodig? Wat mis je?
  - » Wat valt je op aan de functiebeschrijvingen die horen bij het beroep van je collega's? Wat verrast je? Wat lijkt je overbodig? Wat mis je?
- Geef de deelnemers de volgende afspraken mee:
  - » Dit is geen beoordeling van personen (hoe goed jij of je collega voldoet aan de functiebeschrijving).
  - » Het gaat erom dat we bekijken wat er van 'de' kinderbegeleider en 'de' kleuterleerkracht verwacht wordt, en wat we daarvan vinden.
  - » Focus daarom op taken en competenties in de functiebeschrijvingen.
- Deel aan elke deelnemer de functiebeschrijvingen en een balpen uit.
- Laat de deelnemers de functiebeschrijvingen individueel doornemen.

5. Bespreking in duo.

- Vraag de deelnemers om zich te verdelen in duo's, of doe dit zelf.
- Vraag de deelnemers om hun notities aan elkaar uit te leggen en daarbij een antwoord te noteren op de volgende vragen:
  - » Wat verraste jullie in de functiebeschrijvingen van jezelf en de ander?
  - » Welke gelijkenissen en verschillen merken jullie op in de functiebeschrijvingen bij jullie beide beroepen?
  - » Welke vragen roepen deze functiebeschrijvingen eventueel bij jullie op? Is er ruis, zijn er onduidelijkheden of vragen over ieders rol en jullie samenwerking, die jullie graag verder bespreken?
  - » Licht eventueel de educare-bouwstenen (nog) even toe met behulp van de educare-visual (bijlage 1).
  - » Vinden jullie alle educare-bouwstenen terug in elke functiebeschrijving?
    - a. Bekijk de functiebeschrijvingen vanuit de bril van ouders en kinderen. Voldoen de functiebeschrijvingen aan wat zij nodig hebben?
    - b. In welke mate en hoe komt 'zorg voor ouders' aan bod in de functiebeschrijvingen?
    - c. In welke mate en hoe komt 'zorg als een belangrijk deel van het werk met jonge kinderen' aan bod?
    - d. In welke mate en hoe komt 'spelend leren en verdiepend spelen' aan bod?
    - e. In welke mate en hoe komt 'samenwerking' aan bod?
  - » Vertrekkende van een educare-benadering: wat zouden jullie anders formuleren en/of toevoegen aan de functiebeschrijvingen?

6. Bespreking in groep.

- Vraag elk duo om de belangrijkste bevindingen aan de grote groep te vertellen.
- Bespreek waar er nog onduidelijkheden, vragen of zorgen zijn over ieders rollen en over de samenwerking tussen kleuterleerkrachten en kinderbegeleiders in (opvang en) onderwijs.
Tips hierbij:
  - » Vraag naar voorbeelden van situaties waarin de onduidelijkheid, vraag of zorg zich voordoet.
  - » Vraag door naar argumenten om hier wel/geen onderscheid te maken in de rol van de kinderbegeleider en de kleuterleerkracht.
- Formuleer concrete aandachtspunten en/of acties naar aanleiding van deze reflecties.
- Sluit af met de vraag of de deelnemers bepaalde reflecties bij de functiebeschrijvingen willen (laten) melden aan het **kernteam**. Maak hierover concrete afspraken:
  - » Wie gaat het gesprek aan met wie?
  - » Welke informatie zal hij/zij (niet) doorgeven?
  - » Op welke termijn zullen de betrokken personen voor een terugkoppeling zorgen?
  - » Met welk resultaat zullen jullie tevreden zijn?

NA DE SESSIE

- 7. **Eventuele terugkoppeling.** Het kernteam gaat in gesprek over de zaken die de deelnemers aangeven en koppelt hierover terug.

10. Educare-moment versterken

DOEL

- De deelnemers observeren een zelfgekozen moment doorheen de kinddag.
- De deelnemers reflecteren over de noden van kinderen, ouders en medewerkers tijdens het geobserveerde moment.
- De deelnemers benoemen sterktes en kansen in het *samenwerken aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters* tijdens het geobserveerde moment.
- De deelnemers formuleren een actie om de educare-kwaliteit van het geobserveerde moment te versterken.
- De deelnemers evalueren hun actie en formuleren eventueel ideeën voor aanpassingen.

MATERIALEN

- Eventueel tijdslijn kinddag (opgesteld tijdens de methode Kinddag in kaart);
- Figuur actieleren (in bijlage);
- Eventueel visual educare-bouwstenen (in bijlage);
- Observatiefiches Praktijk onder de loep (bijlage 7);
- Actiefiche (bijlage 8).

STAPPEN

Deze methode bouwt voort op de methode 'Kinddag in kaart'. De methode bestaat uit minstens drie sessies met tussendoor een observatiemoment.

SESSIE 1

Individuele observaties en reflecties van een educare-moment voorbereiden

VOOR DE SESSIE

1. **Praktische voorbereiding.**
2. Recupereer eventueel de **tijdslijn van de kinddag**, opgesteld tijdens de methode 'Kinddag in kaart'.
3. Druk de bundel met **observatiefiches** af.

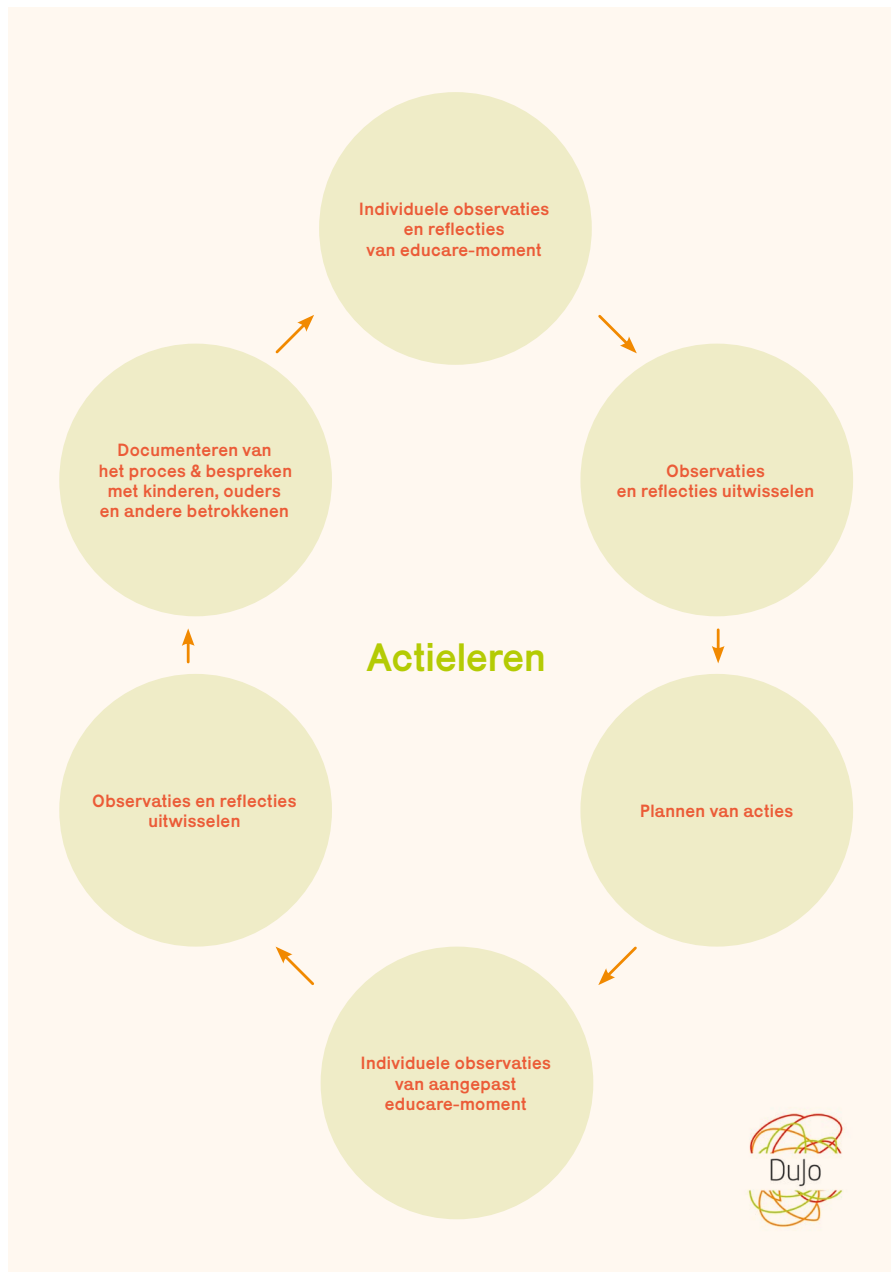
TIJDENS DE SESSIE

4. **Methode duiden.** Leg het doel en het verloop van de methode uit.
5. **Meerwaarde observatiebezoek bespreken.** Bespreek samen met de deelnemers de mogelijke meerwaarde van een observatiebezoek.

Observaties spelen een belangrijke rol in deze methode. Het is een kostbaar instrument om de praktijk werkelijk te 'zien' en erover te reflecteren, individueel of in groep. Observeren is een bewust kijken naar wat er gebeurt, het bevroeren van een moment of het capteren van een momentopname wat reflectie hierop nadien mogelijk maakt. Observeren gaat niet over 'oordelen', maar over verschillende perspectieven op eenzelfde situatie toelaten om van daaruit het gesprek te openen over mogelijke interpretaties, betekenissen en praktijken.¹¹

6. **Actieleren uitleggen.** Geef een korte uitleg over actieleren aan de hand van de onderstaande figuur (zie ook bijlage 9).

- *Door een terugkerend proces van observeren, reflecteren en actie kunnen jullie stap voor stap een educare-praktijk ontwikkelen. In deze eerste sessie maken we de voorbereidingen voor individuele observaties en reflecties van een educare-moment.*

7. **Veiligheid installeren.** Bespreek wat elke deelnemer nodig heeft om zich veilig te voelen bij het bespreken van observaties in de volgende sessie.

8. **Moment kiezen.**

- Overloop eventueel samen met de deelnemers de tijdslijn van de kinddag. Deze tijdslijn kan helpen om te beslissen welk moment interessant is om samen te onderzoeken en aan te pakken.
- Licht eventueel de educare-bouwstenen (nog) even toe met behulp van de educare-visual (bijlage 1).

- Laat de deelnemers kiezen op welk(e) moment(en) van de kinddag een observatie het meest zinvol lijkt. Dat kan een inspirerend moment zijn waarbij de deelnemers willen observeren hoe de educare-bouwstenen precies waargemaakt worden in de praktijk. Of dat kan een moment zijn dat volgens de deelnemers nog veel kansen biedt om de kwaliteit van de educare-bouwstenen eventueel te vergroten.

9. Observator kiezen.

- Bevraag wie er interesse heeft om het gekozen moment te observeren.
- Indien de observator best vervangen wordt tijdens het observeren: denk alvast even samen na hoe dat kan vormgegeven worden. Spreek af wie hierover in gesprek gaat met de leidinggevende(n) / het kernteam.

10. Observatiefiche(s) overlopen.

- Selecteer de juiste observatiefiche(s), horende bij het/de gekozen moment(en).
- Overloop samen de observatiefiche(s). Pas waar nodig de observatievragen aan, zodat de vragen aansluiten bij wat de groep graag wil onderzoeken.
- Indien nodig, spreek af hoelang de observatie zal duren.
- Pols of er nog vragen zijn.

11. Praktische afspraken.

- Zoek een passend moment om de observatie te laten doorgaan.
- Spreek af hoe de observator zich best opstelt tijdens het bezoek, en welke impact dit mogelijks heeft op de werking en de observaties.
  1. Observeert de observator langs de zijlijn of draait hij/zij mee in de werking?
  2. Neemt de observator tijdens het observeren notities (op papier of op de computer) of nadien?
  3. Stelt de observator vragen tijdens de observaties, of liever achteraf?
  4. Bespreek of er nog bijkomende afspraken nodig zijn.
  5. Bespreek wat elke deelnemer nodig heeft om zich veilig te voelen bij het bespreken van observaties in de volgende sessie.

12. Tips¹².

- Tijdens de reflectiemomenten is het belangrijk om de observaties niet meteen te willen interpreteren, maar vooral **beschrijvend** te blijven. Beschrijvende taal laat toe om gezamenlijk te reflecteren omdat het verschillende interpretaties van eenzelfde situatie mogelijk maakt.
- Het verschil leren tussen 'beschrijven' en 'interpreteren', is een belangrijke oefening. Het helpt je bewust te worden van het **soort taal** dat je gebruikt met de kinderen en gezinnen. Zo kan je op termijn bewust kiezen welk taalgebruik je verkiest in verschillende situaties.

NA DE SESSIE

13. Ondersteun indien nodig het regelen van **vervanging** voor de observator.

14. De **observatie** vindt plaats op het geplande moment. Spring eventueel eens binnen tijdens de observatie om te **ondersteunen** waar nodig.

SESSIE 2

Observaties en reflecties uitwisselen en acties plannen

VOOR DE SESSIE

- 15. Praktische voorbereiding.** Vraag de observator om zijn/haar **ingevulde observatiefiche(s)** mee te brengen naar de vervolgsessie.

TIJDENS DE SESSIE

- 16. Observator aan het woord.**

- Vraag aan de observator hoe die zijn/haar observatie ervaren heeft.
- Overloop samen de ingevulde observatiefiche(s), en de observaties en reflecties die erin aan bod komen.

- 17. Verdieping in groep.** Ga samen in gesprek aan de hand van verdiepende vragen. Laat eerst de geobserveerde persoon aan het woord, en laat de anderen dan aanvullen. Mogelijkheden:

- Hoeervaarde de geobserveerde persoon de observatie?
- Wat vind je sterk aan de observaties / suggesties van je collega?
- Welke gevoelens of gedachten roepen deze observaties / suggesties bij je op?
- Hoe willen we dat kinderen, ouders en medewerkers dit moment ervaren? Aan welke doelen moet dit moment bijdragen?
- Welke sterktes zijn reeds aanwezig die in die richting werken?
- Wat kunnen we (anders) doen om in die richting te evolueren?

- 18. Acties formuleren.** Formuleer samen concrete acties voor dit educare-moment. Werk ze eventueel uit met behulp van de actiefiche (bijlage 8).

- 19. Mogelijk vervolg.** Plan een vervolgsessie om de acties te evalueren.

NA DE SESSIE

- 20. Acties uitvoeren.** De deelnemers testen de vooropgestelde acties uit in hun praktijk.

- 21. Opnieuw observeren.** De deelnemers observeren individueel het aangepaste educare-moment.

SESSIE 3

Acties evalueren

TIJDENS DE SESSIE

- 22. Observaties en reflecties uitwisselen.** Laat de deelnemers hun observaties en reflecties bij het aangepaste educare-moment delen.

- 23. Acties evalueren (en bijstellen).**

- Evalueer samen met de deelnemers of de acties haalbaar zijn en de gewenste effecten hebben.
- Stel de acties bij waar nodig.

Evaluëren en verankeren

11. De samenwerking en het proces samen evalueren

DOEL

- De deelnemers brengen hun voorbije proces in kaart.
- De deelnemers benoemen helpende en belemmerende factoren (en wat geholpen heeft om deze te overwinnen).
- De deelnemers formuleren acties om te verankeren wat goed liep, en om bij te stellen wat er beter kan.
- De deelnemers bespreken eventueel hoe ze over hun proces kunnen communiceren met anderen.

MATERIALEN

blanco papier (grote vellen) en tekengerief

STAPPEN

VOOR DE SESSIE

1. **Praktische voorbereiding.** Verzamel de benodigde materialen.

TIJDENS DE SESSIE

2. **Methode duiden.** Leg het doel en het verloop van de methode uit.

Breng het proces dat jullie de voorbije periode aflegden in kaart en ga op zoek naar successen en uitdagingen. We werken eerst in duo en brengen vervolgens de inzichten samen.

3. **Opdracht in duo.**

- Vraag de deelnemers om zich te verdelen in duo's, of doe dit zelf. Bij voorkeur bestaan de duo's telkens uit een kinderbegeleider en een kleuterleerkracht.
- Leg de opdracht uit:
- *Teken een rivier die symbool staat voor het proces en de stappen die jullie de voorbije periode gezet hebben om de samenwerking aan een zorgzame speelleeromgeving voor kleuters te versterken.*
  - » *Maak gebruik van de rotsblokken en stroomversnellingen:*
    - *Stroomversnellingen symboliseren momenten waarop je ervaarde dat de samenwerking in een stroomversnelling zat.*
    - *Rotsblokken symboliseren momenten waarop je ervaarde dat de samenwerking stroever liep of jullie op moeilijkheden / uitdagingen botsten.*
  - » *Verken vervolgens de stroomversnellingen / rotsblokken. Wat waren helpende en belemmerende factoren? Wat heeft geholpen om moeilijkheden aan te pakken? Gebruik je creativiteit om helpende en belemmerende factoren te visualiseren.*
  - » Vraag na of de opdracht duidelijk is.
  - » Leg uit dat de duo's na afloop van de interviews kort hun rivier zullen voorstellen aan de grote groep.
  - » Spreek af hoelang de duo's kunnen werken.
- Laat de duo's materialen nemen om hun rivier mee te maken.

4. **Rondgang met de groep.** Ga met de groep langs de rivieren van de duo's. De makers lichten hun werk toe, met focus op helpende en belemmerende factoren. De toeschouwers kunnen verduidelijkende vragen stellen.
5. **Acties formuleren.** Formuleer samen concrete acties om te verankeren wat goed liep, en om bij te stellen wat beter kan.
6. **Besluit.**
  - Vat de kern van het proces samen.
  - Bevraag hoe de deelnemers over het proces kunnen communiceren met ouders, collega's, leidinggevenden of anderen. Maak hierover concrete afspraken.

Eindnoten

- 1 Peeters, J., Hulpia, H. (2015). Kinderopvang en kleuterschool als basis voor het levenslang leren. Resultaten van het onderzoek naar het effectief gebruik van kinderopvang en kleuterschool in het voorkomen van vroegtijdig schoolverlaten. *Kinderen in Europa*, extra nummer 2015, 8-9. <https://ap.lc/d9dvz>
- 2 Vanuit onderwijsinspectie is er een **rapport over kleuterparticipatie**, dat veel aandacht besteedt aan warme transitie en het concept educare. Het **Doe-pakket inzetten op warme transitie** vanuit de ambtelijke werkgroep sluit hierbij aan. En er zijn ook **projecten Doorgaande Lijn opvang / onderwijs 0-6 jaar** vanuit Agentschap Opgroeien.
- 3 Zie <https://www.opgroeien.be/boa>
- 4 Zie <https://vbjk.be/nl/projecten/dujo-naar-duurzame-jobs-in-opvang-en-begeleiding-van-school>
- 5 Zie bijvoorbeeld Value, EDUCAS en InTrans.
- 6 Deze tips bouwen voort op de bevindingen in het VALUE project. Zie: Van der Mespel, S., Brazinha, M., Hulpia, H., Jensen, B., Marquard, M., Režek, M., Sousa, J. (2020). *VALUE Roadmap. Routes naar samenwerking tussen kleuteronderwijzers en kinderbegeleiders*. België: VBJK.
- 7 Zie: [https://www.vlaanderen.be/uw-overheid/werking-en-structuur/hoe-werkt-de-vlaamse-overheid/beheer-en-beveiliging-van-persoonlijke-gegevens-gdpr-of-avg](https://www.vlaanderen.be/uw-overheid/werking-en-structuur/hoe-werkt-de-vlaamse-overheid/beheer-en-beveiliging-van-persoonlijke-gegevens-van-europese-burgers-gdpr-of-avg)
- 8 In lijn met de aanbevelingen geformuleerd in het VALUE-project, gebruiken we in deze publicatie de term 'kinderbegeleider'. Hiermee bedoelen we zowel kinderbegeleiders tewerkgesteld in een buitenschoolse opvanginitiatief als kinderbegeleiders met een aanstelling als 'kinderverzorger' in het basisonderwijs. De term kinderbegeleider benadrukt de brede pedagogische rol van deze beroepsgroep.
- 9 Deze tips bouwen voort op de bevindingen in het VALUE-project. Zie: Van der Mespel, S., Brazinha, M., Hulpia, H., Jensen, B., Marquard, M., Režek, M., Sousa, J. (2020). *VALUE Roadmap. Routes naar samenwerking tussen kleuteronderwijzers en kinderbegeleiders*. België: VBJK.
- 10 Ruijters, M. C. P. (Red.) (2020). *Je binnenste buiten: Over professionele identiteit in organisaties* (5e editie). Amsterdam: Boom uitgeverij.
- 11 Sharmahd N., Boudry C., Sabaliauskiene R., Cigala A., Berti S., Trikić Z., Moreno T. (2021). *Verwondering en schoonheid. OOJK-ruimtes en educare verbinden, EDUCAS Toolbox* VBJK, UIC, UniPr, ISSA, p 18.
- 12 Sharmahd N., Boudry C., Sabaliauskiene R., Cigala A., Berti S., Trikić Z., Moreno T. (2021). *Verwondering en schoonheid. OOJK-ruimtes en educare verbinden, EDUCAS Toolbox* VBJK, UIC, UniPr, ISSA.